

Да 55-годдзя
Яўгеніі
Янішчыц

Будзе вечна блізкім рэхам звінець твой голос малады!

Яўгенія Янішчыц

Жэні Янішчыц споўнілася 655, а мне яна запомнілася студэнткай, калі яшчэ вучылася на філалагічным факультэце БДУ. Узнёслая, акрыленая, яна міжволі прыцягвала ўвагу. Іскрытай і светлай была яе ўсмешка. І сама Жэні нібы поўнілася святлом. Невыпадкова пісала ў адным са сваіх вершаў: «Сама сябе на свяtle адчуваю...» Таму і паэзія яе прасякнута святлом. «Аснова паэзіі Яўгеніі Янішчыц, – назначыў Пімен Панчанка, – яснае, задуменнае свято».

Яна прагнула святыя, уваходзіла ў жыццё і паэзію да верліва, летуценна, са словам «люблю» на вуснах і несла яго ў сэрцы да апошняга... Таму так многа ў яе творах пяшчоты і цеплыні. Са словам «люблю» ласкова звярталася паэтеса да роднай зямлі, пачынаючы са сваіх ранніх вершаў:

«Я люблю-ю!» – панесла ўдалеч рэха.
«Я люблю-ю!» – азваліся лясы.
«Я люблю-ю!» – пацвердзілі дубровы,
Светлыя, як лебедзя крыло.
І для песні падказала слова
Роднае палескае сяло...

Роднае сяло, родны кут Жэні Янішчыц – палеская вёска Рудка (Пінскі раён Брэстчыны), тут 20 лістапада 1948 г. яна нарадзілася. Змалку ўсхвалявалі, зачараўвалі яе чабаровыя паляны, белы вішняк, зубрыныя травы, сівы быльнёг, сцежка праз сенажаць, лясы, якія «грыбной-цішай дыхаюць»... Ад матулі і бацькі, як найдара-жэйшы дар, узяла дачушка ў спадчыну беларускасць,

родную мову, што стала ёй патрэбнай, «як сонца і як паветра». На гэтай мове гаварыла, пісала вершы, давярала вершаваным радкам тое, чым жыла, што яе хвалявала, што было на сэрцы.

...Приносіць мне дары свае дуброва –
То верас, то крыніцу, то грыбок.
Үліваеща, нібы ручай, у мову
Палескі нетаропкі гаварок...
Хаджу па нівах, па лугах азёрных,
Начую летуценна ў будане.
Я думаю, чаму мне так прасторна?
І песня прылятае да мяне.

Адчуванне прастору, палёту – гэта ў творчасці Жэні Янішчыц ад натхнення, ад летуценнасці, ад нястрымнага памкнення да ідэальнага, да акрылёнасці душы паэтесы... І зусім невыпадкова так часта сустракаецца ў яе творах слова «птушка», образ птушкі. Самой аўтаркай ёніярэдка суадносіцца з уласным лёсам, псіхалагічным становішчам: «Я непрыручанай птушкай жыву між сполаҳаў дрэў», «Я цяпер, як жывая сініца...». Неаднойчы прыгадваеща ў яе паэзіі і образ ластаўкі («Я першай ластаўкай пастукаюся ў акно»). Менавіта яно, гэтае пра рыста-сонечнае слова «ластаўка», паядналася з іменем Жэні Янішчыц – Ластаўка... Палеская Ластаўка!

Палессе... Там засталася светлая казка дзяцінства бацькоўская хата, любая матуля. Сюды заўсёды імкнулася ўсім сэрцам Жэні.

Музыкай прыгажосці гучашь у яе творах назвы па-

Яўгенію Янішчыц і Сяргея Панізніка віншуе
са шлюбам Ніл Гілевіч. 19 жніўня 1971 г.

лескіх вёсак – Брыльянтава, Жамчужнае, Малінаўка, Бярозаўка, Харашылава. Пісала Жэні Янішчыц пра іх: пра родную Рудку, пра сваіх землякоў; па-мастацку ўзнаўіла яна ў сваёй пазіі дзесяткі лёсай аднавяскоўцаў, сярод якіх расла ў пасляваенны час, чые гора, пакуты і радасці перажыла чулым сэрцам, як уласныя... Нязменнымі захавала дзесяткі імянаў: Анэтка, Дуня, Павел, Сцяпан, Пархвен, Хведар, Раман, Сымон, Паланея, Зінька, Марыя, Сава... І за кожным іменем – харектар, лёс. Часам лёс гэты звязаны з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны. Жэні Янішчыц не магла абысці ўвагай гэту тэму, бо рэха вайны жыло ў памяці і лёсах аднавяскоўцаў. Таму паэтэса зноў і зноў вярталася да тых падзеяў. Ёсьць у яе пазіі збиральны вобраз вялікай мастацкай пераканальнасці – гэта «заручоныя з вайной салдацкія ўдавіцы»... Ёсьць яшчэ і «неўдавіцы-галубіцы». «Неўдавіцы» – вынашанае сэрцам паэтэсы, прыдуманае ёю слова, у ім шмат болю, спагады, захаплення са-маахварнасцю жанчын-солдатак, якія дачакаліся сваіх мужоў, знявеченых вайной, і сталі ім міласэрнымі сестрамі і нянькамі... А колькі аднавяскоўцаў не вярнулася з Вялікай Айчыннай... Пяць сыноў, пяць аслілкаў-малайкоў было ў ўцекі Паланеі, было... Састарэлая маці, цяпер ужо бабуля Паланея, усё яшчэ кліча, усё яшчэ чакае сыноў з вайны...

Стрымана, лаканічна, з псіхалагічна тонкім разуменнем гора маці – беларускай вясковай жанчыны Паланеі – узнавіла паэтэса ў вершы «У бабулі Паланеі» яе перажыванні. Такія творы пераконваюць у тым, што ўжо на пачатку творчасці Жэні Янішчыц здольна была адчуць драматычнае і па-мастацку хвалююча ўзнавіць яго.

Сувязі з роднай вёскай, з Палессем не страйца паэтэса і тады, калі паступіла ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Здавалася ёй, што не толькі маці, Марыя Андрэена, а і вёска Рудка, і ўсё Палессе, усе землякі сумуюць без яе. Пісала пра гэта задушэўна, шчыра, з добразычлівым гумарам:

Як жывецца без мяне,
Сонейка-крылацейка?
А ў палескай старане
Кожны сокал – брацейка...

Добры вечар, землякі!
Добры вечар, зелена!
Тут пазвоńваюць вякі,
Нібы мак даспелены.

Паўнагрудая кума
Празвіць абцасамі.
Тут прыдуман нездарма
Танец з выхілясамі:

Рукавочкам – да рукі,
Паяском – да пояса.
З вамі разам, землякі,
І ў зямлі не боязна!

Яна ганарылася землякамі, дарагім быў ёй «ласкавы поціск іх рук, што агрубелі ад работы трошки», іх прыветныя слова і цеплыня вачэй. «Адкуль у вас пагэтуль святла?» – міжволі выпырхваюць з сэруца паэткі ўсхавляваныя слова. Роднаму куту прысвечана і «Зорная пазма».

Хоць у пазіі Жэні Янішчыц шмат аўтабіографічнага, асабістага, таго, што звязана з роднымі мясцінамі, з вёскай, дзе заглыблены карані яе радаводу, аднак з яе твораў прадстае ўся Беларусь. Мы выразна адчуваєм адметнасць менавіта беларускіх пейзажаў, нацыянальную своеадметнасць звычаяў, побыту нашага народа, яго гісторыі. Арганічна ўпісваюцца ў жыцця пісця беларусаў лесы бацькі, маці паэтэсы – нястомных працаўнікоў, захавальнікаў маральных запаветаў продкаў. У вершы «Ля ложка хворай маці» паэтэса пранікнёна расказала пра некаторыя эпізоды жыцця сваёй матулы. Удала знойдзены тут мастацкія дэталі, псіхалагічныя штрыхі, асацыятыўныя супастаўленні. Здаецца паэтэсе, што матуля яе, якая не ведала спачыну ў працы, ляжыць не на ложку, а ў сонечным полі, бо ў полі яна найбольш шчыравала («табой за паўвека так многа жытоў перажата!»...), і зараз «жыты» ўжо чакаюць яе. Выразна адчуваюцца ў гэтым вершы харектэрныя вобразы і інтанацыі беларускага народнага плачу:

Мама!
Так мне рукі твае не балелі ніколі...

Мама!
Так ніколі твае не балелі мне ногі...

Мама!
Так ніколі тваё не шчыміла мне сэрца...

Прыём градацыі, паўторы слова «Мама» і варыянтаў аднатаўпных сказаў («Так мне рукі твае не балелі ніколі», «Так ніколі твае не балелі мне ногі», «Так ніколі тваё не шчыміла мне сэрца»...) узмацняюць эмациянальнае гучанне верша «Ля ложка хворай маці», садзейнічаюць псіхалагічна-пераканаўчаму раскрыццю пачуццяў дачкі, яе занепакоенасць, боль, пышчоту, усведамленне ёю духоўнай прыгажосці і велічы Маці.

Уражанні, думкі, уяўленні Жэні Янішчыц пераплаўляліся ў чулыя вобразы, рамантычныя і мудрыя. «Не, усёткі не я: мама мая – паэтэса», – пісала яна ў вершы, які так і называецца – «Мама».

Маці сваёй Жэні Янішчыц прысвяціла многа вершы: матчынай стойкасці, мужнасці, паэтычнасці. З яе пышчоты і любові пачалася пазія Жэні:

Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён
І ширшавасі вечнай – уголос не плакаць.
Альпіусі калі сярод чорных варон, –
Я памру, ды не буду па-іхняму каркаць.
... Мама, сею не жыта я, сею не лён.
Але з лёну і жыта я слова складаю.
І калі ўспядзазоў ў паасткі дзён –
Чую крокі твае. І свае выміраю.

Яшчэ ў школе Жэні Янішчыц ярка вылучалася як здольная паэтка, была ўдзельніцай, пераможцай конкурсаў і алімпіяд, друкавалася ўжо не толькі ў раённай, але і ў рэспубліканскай перыёдцы. А першая яе кніга пазі «Снежныя грамніцы» выйшла з друку ў 1970 г., калі Жэні была студэнткай 5-га курса БДУ. Калі для першых вучнёўскіх вершаў ёй падказала слова родная вёска, то стартавай пляцоўкай Жэні Янішчыц у вялікую пазію быў філалагічны факультэт БДУ. Тут знайшла яна ўвагу і падтрымку сяброў-студэнтаў, выкладчыкаў – вядомых беларускіх паэтаў, даследчыкаў роднай літаратуры і мовы.

Удумлівым рэцензентам яе першай кнігі «Снежныя грамніцы» быў народны паэт Беларусі, выдатны вучоны, літаратуразнаўца, перакладчык, прафесар Ніл Гілевіч. З ім Жэні райлася, яго пазію цаніла, лекцыі Ніла Сымонавіча захаплялі, узбагачалі яе. Уражвала сыноўняя адданасць і вернасць Ніла Гілевіча роднай культуры, мове, яго надзвычай тонкае адчуванне роднага слова. Ніл Сымонавіч вылучаў Жэні Янішчыц з творчай філфакаўскай кагорты маладых паэтаў-студэнтаў, вельмі слáуна называў яе княгніяй, князёўнай, добра адчуваў вышыню і магчымасці яе таленту. Дарэчы, Ніл Сымонавіч быў сватам на яе вяселлі, а пасажоным бацькам Жэні Янішчыц быў Алег Антонавіч Лойка, доктар навук, прафесар, літаратуразнаўца, выдатны паэт, перакладчык. У яго навуковым семінары, у студэнцкім літаратурным аб'яднанні «Узлёт», якім кіраваў Алег Антонавіч, набіралі моцы крылы палескай ластаўкі. Быў Алег Антонавіч кіраўніком дыпломнай працы Жэні Янішчыц, бацькоўску апекаваў, любіў яе. Пра гэта распавядае Алег

Яўгенія Янішчыц з сынам Андрэем

Антонавіч у артыкуле «Кладачка тоненъка», які друкаўся ў часопісе «Маладосць» у 1995 г.

Грунтоўнай рэцэнзіяй на першую кнігу Жэні Янішчыц адгукнуўся вядомы літаратуразнаўца, цяпер лаўрэат Дзяржаўнай прэмii, прафесар кафедры беларускай літаратуры Дз. Бугаёў. Спасціжнню таямніц роднага слова спрыялі таксама прафесары Міхась Рыгоравіч Ларчанка, Леў Міхайлавіч Шакун, Леанід Іванавіч Бурак і іншыя.

Пісьменніцкі лес Жэні Янішчыц складваўся шчасліва. За першай кнігай пазіі выйшлі новыя «Дзень вечаровы», «Ясельда», «На беразе пляча», «Пара любові і жалю», «Каліна зімы», «У шуме жытнія святла». За кнігу «Дзень вечаровы» ў 1978 г. паэтэса была адзначана прэміяй Ленінскага камсамола, за кнігу лірыкі «Пара любові і жалю» ў 1986 г. – Дзяржаўнай літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы.

Да яе прыйшлі вядомасць, прызнанне, але не шукала «гаманлівай славы», не хацела яна, каб яе любілі, як сама пра тое пісала, «за рамяство». «Перш-наперш я проста жанчына...», і праз некалькі радкоў удакладніла: «Я толькі жанчына».

Сапраўды, у лірыцы кахання выразна выяўляецца жаночы пачатак пазіі Жэні Янішчыц. Мы пераконваемся, «як многа значыць каханне ў духоўным свеце жанчыны, ва ўсёй яе жыццёвай існасці» (Дз. Бугаёў). У гэтих вершах – усё ёю самую перажытае, прадуманае, у іх раскрыты найтанчэйшыя адценні ўсеабдынага, глыбокага і шчымліва пакутлівага кахання, якое выпала Жэні Янішчыц.

Як шчаслівая запеўка ў цыкле яе вершаў пра каханне ўспрымаецца верш «Ты пакліч мяне. Пазаві», які шырока вядомы. Яго з задавальненнем завучваюць на памяць, чытаюць са сцэны і на радыё. Вядомы гэты верш і як песня. Прывяду толькі апошняе яго чатырохрадкоўе:

...Ты пакліч мяне. Пазаві.

Сто дарог за маймі плячыма.

Пачынаецца ўсё з любvi,

А інакш і жыць немагчыма.

У вершах пра каханне ўвасоблены і высокі ўзлёт расасці, і няспернны боль, і найскладанейшая ўнутраная

Усесаюзная нарада маладых пісьменнікаў. Злева направа: Мар'ян Дукса, Славамір Хадаронак, Мікола Федзюковіч, Сымон Блатун, Данута Бічэль-Загнетава, Яўгенія Янішчыц. Масква. Красавік 1969 г. Фота Сяргея Панізініка

Яўгенія Янішчыц каля роднай хаты

барацьба: хацелася забыць таго, «хто самы лепшы быў з усіх, якія ёсць на свеце». Ды не забывалася... Ізноў прыгадвалася:

Як праста ўсё,
Як хораша было!
Між намі лета буйнае цвіло!
Былі лугі і звітыя ільны...
Ні роспачы,
Ні болю,
Ні віны...
Як добра ўсё,
Як добра ўсё было!..
Няўжо так хутка лета адцвіло?..

Не забываліся, балюча паранілі сэрца Жэні слова, якія «скрэзь ціхі вечар» кінуў ёй той – адзіны, найдара- жайшы: «Жыві адна!»

Пацішэла, пусцей стала без яго ў хаце, але ёсць у ёй сынок... Андрэйка. У творах, прысвечаных яму, увасоблена бязмежная мацирынская любоў, пышчота паэтэсы, яе гатоўнасць ахвяраваць усім дзеяля сына. Пра яго пісала нямала. Асабліва ўражвае яе паэма «Маё адно-адзінае світанне». Эмакіянальная напружанасць, трывога ўзмацняюцца тым, што напісаны ён быў тады, калі сынок Жэні Янішчыц сур'ёзна захварэў. Маци амаль не адыхаў зілі ад бальніцы. Кожны з падраздзелаў паэм – гэта своеасаблівый дзённікавыя запісы – дзень за днём... «Гэта і малітва, і заклінанне, і бязмежная любоў, і спадзяванне на лепшае», – пісаў Пімен Панчанка.

... Маё адно-адзінае світанне,
Мой матылек на светлай мураве,
Я паўтару услед, як заклінанне:
«Няхай мой сын мяне перажыве!»

О лёс, па гострых дзідах і каменнях
Вядзі мяне да самага грудка,
Але прашу цябе я на каленях:
Аберажы світанніка-сынка!

Ссудзі мяне на муку і бяссонне,
Тапчы мяне ў калючым бур'яне,
Што хочаш, лёс, бяры ў мяне сягоння!..
Хай толькі сын перажыве мяне!

Калі яе Андрэйку стала лепш, у лісце да пісьменніцы, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Алены Васілевіч Жэні Янішчыц пісала: «Міная Алена Сямёнаўна, добра Вам здароўечка! Дзякую Вашаму адзыўліваму шматпакутнаму сэрцу, дзякую за ўсе хорошыя пажаданні. Сапраўды было жахліва становішча: тры «Хуткія дапамогі» за ноч... Божа, Божачка, думала, што не вытрываю! Адны толькі сцэны і ведаюць мае галашэнне, мае малітвы. Цяпер Андрэйку перавялі з рэанімациі аздзялення... Мяне туды не пускаюць, але ўжо абдумала, як туды праўцаца. Званю кожны дзень урачу і два разы нашу синочку яду – усё працёртае, лёгкае. І пішу яму аптымістычныя запіскі, праз боль у сэрцы. Баюся, каб хаты спак не было. Малюся малітвамі-радкамі за яго здароўе. Павінна вымаліць, калі ёсць хто сардэчны на небе...».

Сын адукаў пяжкую хваробу, але трывога за яго не сціхла і праз гады, бо яна злілася з трывогамі ўсяго чалавецтва. Крою набракла планета... Ваенныя, рэлігійныя сутычкі ўскalыхнулі зямлю, беларускія хлопчыкі гінулі ў далёкім Афганістане... Над чалавецтвам навіслі тэрмадзэрная пагроза, экалагічная катастрофа, якая ўжо тады закранула родную Беларусь.

Узмацніўся драматызм паэзіі Жэні Янішчыц яшчэ і таму, што ўсё больш відавочнымі становіліся праявы ў грамадстве бездухойнасці, жорсткасці, прагматызму, прыстасавальніцтва, занядбання спрадвечных маральных высноў. Не магла яна заставацца абыякавай, адгукнулася вершамі, выступала ў школах, прыходзіла палеская ластаўка на родны філфак, выступала перад студэнтамі. Адчувала яна, як пра тое пісала, «голад па дабрыні, па шчырай песні, слову»... «Чысціні. Адкрыцця. Дабраты...» – так называеца аздзін з рannіх вершаў Жэні Янішчыц. «Чысціні. Адкрыцця. Дабраты» – гэта і яе грамадзянская пазіцыя, і пафас яе творчасці, наказ продкаў, які паэтэса пачула і ўспрыняла, як святы запавет.

«Чысціні...

Адкрыцця...

Дабраты...

Голос продка прарос з нематы.

Захлынающа ў гуле вякоў

Тайна гукаў і музыка слоў.

Чысціні...

Адкрыцця...

Хараства...

Нам яшчэ з гэтых слоў вырасташы...

25 лістапада 1988 г. жыццё Жэні Янішчыц трагічна абарвалася, але яе паэзія, глыбока чалавечная, праўдзівая, светлая, заўсёды будзе патрэбна людзям...

Міжволі прыгадваюцца радкі развітальнага верша Г.Бураўкіна, якія прагучалі на яе пахаванні:

Ластаўка палеская, навошта

Гэтак рана адляцела ты?

Будзэ вечна блізкім рэхам

Звінешні твой голас малады!

Маргарыта Яфімава